

gického šetření u české mládeže (celkem 3959 respondentů) vyplývá, že subkultura skinheads je i v současnosti oblíbená. Jak vyplývá ze sociologického průzkumu tější proud tzv. SHARP skinheads. Pro 4,1 % chlapců a 2,8 % dívek je nejsympatičtější proud pravcových skinheads (viz Holas, 2013: 47).

Z kvalitativně orientované sondy zaměřené na trávení volného času u apolitických skinheads, která byla uskutečněna v roce 2010 (40 respondentů, 30 mužů a 10 střelba, motorismus, jízda na koni, běh), přičemž byly zmiňovány i bojové sporty kultury. Dalšími aktivitami ve volném čase byla hudba, návštěva restauračních zařízení, trávení volného času s rodinou, pasivním sledováním fotbalových zápasů, čtení, hraní počítačových her atp. (k tomu srov. Smolík, 2010b, 2013). Průměrný věk respondentů v době realizace výzkumu byl 25 let. Nejmladším respondentům bylo 18 let (jednalo se o tři osoby), nejstaršímu respondentovi bylo 47 let (přesto se aktivně pohyboval v subkultuře). Všechny osoby se považovaly za příznivce apolitického proudu subkultury skinheads (Smolík, 2013).

Sak a Saková (2004: 31) v sociologickém šetření zachytili trend, který naznačuje, že nahlížení na subkulturu skinheads se od 90. let 20. století mezi mládeží výrazně zhoršilo. Tento trend interpretují tak, že klesající vliv subkultury skinheads na mládou generaci je pravděpodobně důsledkem toho, že jimi nastolovaná témata nejsou pro mládež živá a ani formy jejich politického působení nejsou pro širší spektrum mládeže atraktivní.

I v tomto případě je subkultura skinheads zajímavým tématem pro média, která se často při popisu spokojí s jednoduchou, ale ne zcela jednoznačnou rovnicí: skinhead = neonacista (fašista).

Literatura

- Farin, K., Seidel-Pielen, E. (1993): *Skinheads*. München: C. H. Beck.
 Hebdige, D. (1979): *Subculture: The Meaning of Style*. London: Routledge.
 Mareš, M. (2003): *Pravicový extremismus a radikalismus v ČR*. Brno: Barrister&Principal, Centrum strategických studií.
 King, J. (2009): *Skinheadi*. Praha: BB art.

Filmy

- Kult hákového kříže* (American History X, 1998).
Romper Stomper (1992).
This is England (2006).
100% White (2000).
Skinhead attitude, (2003).

9.3 Fotbaloví chuligáni

Zebral jsem a prosil jsem a rýpal jsem, a tak to nakonec matka vzdala a dovolila mi jezdit na zápasy venku. Tehdy jsem jásal; dneska mě to pohoršuje. Jak jí to propána jen napadlo? To vůbec nečetla noviny a nečítala se na televizi? Neslyšela nic o fotbalových chuligánech? Měla aspoň představu, jak to vypadá v takovém fotbalovém speciálu, jednom z těch nechvalně proslulých vlaků vozících fandů po celé zemi? Taký mě mohli zabít.

N. Hornby: *Fotbalová horečka*, s. 50

Fotbalové násilí neplořilo skinheady, ani skinheadi nevyneřli výtržnosti na stadionech, ale tyto dva jevy vstoupili na přelomu šedesátých a sedmdesátých let do povědomí veřejnosti společně a dodnes jsou v myslích některých lidí neoddělitelné.

M. King, M. Knight: *Hooligan: 30 let násilí*, s. 32

Dvě desítky let děláme zmatky na celém kontinentu – ve Francii, Itálii, Maďarsku, Norsku, Francii, Lucembursku, Německu, Švédsku, Švýcarsku, Dánsku, Španělsku, Řecku a Finsku. Všude se lidi ptají, co jsme zač, můžem jim to říct? Můžem. My jsem Angličani a ukazujeme Evropanům, zač je toho loket.

J. King: *Anglie hraje venku*, s. 241

9.3.1 Charakteristika subkultury fotbalových chuligánů

O fotbalových chuligánech panuje poměrně dost předsudků a nejasností, které jsou často upevňovány senzacechtivými médii. Často je chuligánství popisováno také jako tzv. fotbalový **fanatismus**¹²⁵, případně je bezpečnostními složkami označováno jako tzv. **divácké násilí**¹²⁶ (srov. Russell, 2004: 353; Kasal, 2013: 104; Zámek, 2013: 93; Nikl, Volevecký, 2007: 7).

Na vzniku a etablování subkultury fotbalových chuligánů se podílely všechny výše popsané subkultury, tj. Teddy boys, mods, rockers a skinheads. Zpočátku se výtržníkům z fotbalových stadionů říkalo i bootboys. Média však použila nálepku *football hooligans*, tj. fotbaloví chuligáni¹²⁷ (srov. Hebdige, 1979; Mareš, 2003; Smolík, 2008c; Charvát, 2008; Sekot, 2006, 2008; Wann a kol., 2001). Na konci sedmdesátých let došlo i k **sybióze mezi subkulturou skinheads a fotbalových chuligánů v Anglii** (srov. Hughson, Poulton, 2008). Fotbal byl pro skinheads jednou z dominantních událostí týdne. Bastl (2001a) uvádí intenzivní násilí provázející zejména fotbalové zápasy jako charakteristický znak nově formované subkultury. V sezoně

¹²⁵ Fanatismus lze definovat jako nadměrné a nekritické nadšení bez rozumové kontroly, oddanost určité věci, vyvolávající silné citové postoje, horlivou činnost, ale i nesnášenlivost.

¹²⁶ Zámek (2013: 93) poznamenává, že „pro pojem diváckého násilí není vžita přesná definice. Většinou charakterizuje násilné nebo nebezpečné chování diváků v souvislosti se sportovními zápasy. Odchází se na stadionech, v jejich bezprostředním okolí nebo na trasách přesunu fanoušků. Divácké násilí je obvykle plánováno, má opakovaný či manifestační charakter a je realizováno ohraničenou skupinou osob, jejichž jednotčím prvkem je sounáležitost s určitým klubem či národním týmem“.

¹²⁷ Samotné pojmenování chuligán vzniklo v 19. století v Londýně podle irské imigrantské rodiny jménem Hooligan či Houlihan (Mareš, Smolík, Suchánek 2004). Pojem byl později použit jako všeobecný popis pro jakékoliv kriminální či výtržnické chování. V souvislosti s fotbalovým chuligánstvím je užíván přibližně od 60. let dvacátého století pro popis asociálních či antisociálních aktivit příznivců jednotlivých fotbalových klubů (Smolík 2008c).

1968–1969 se začaly formovat první velké skupiny (chuligánské gangy) skinheads a mods, které doprovázely při utkáních týmy jako Leeds United, Liverpool a Everton. Samozřejmě i velké fotbalové kluby jako Manchester United měly skupiny skinheadů (v Manchesteru např. nazývané Red Army), jejichž počet dosahoval i několika tisíc. Bylo lhostejné, jestli šlo o jižní nebo severní klub, počet fanoušků vždy dosahoval minimálně několika set skinheads (Koubek, 2001).

Násilí na fotbalových stadionech probíhalo jak v době zápasu (zejména gól byl příležitostí pro případný útok na soupeřovy fanoušky), tak i před utkáním a po něm. Pro skinheads bylo násilí spojené s utkáním rituálem, stejně jako později úspěšné schování zbraně před strážníky. Policie se v reakci na tyto události snažila úspěšně skupiny separovat, výsledkem však bylo přesunutí násilí mimo prostor sportovních utkání. Napadány byly restaurace, nádražní stanice, tj. většina míst, kde se dala předpokládat přítomnost fanoušků jiného týmu.

Společenskou nebezpečnost těchto výtržností se policie snažila redukovat zákazem zbraní používaných při těchto incidentech, aby byl eliminován rozsah zranění. Je třeba připomenout, že i zmíněné pracovní boty byly např. vybaveny ocelovým hrotem (nebo měly minimálně ocelovou špičku), a proto nošeny jako zbraň. Užívány byly samozřejmě i různé láhve, tyče, vzduchové pistole, dlažební kostky, břitvy, žiletky apod. Poté co byly tyto „nápadné“ zbraně policií zakázány, dokázali fotbaloví fanoušci vytvořit jiné, rafinovanější. Jako příklad je uváděna (srov. Voňo 18/1990: 87–91) tzv. millwallská cihla – novinový papír, dlouho skládaný a tvrzěný tak, že vytvořil zbraň obuškového typu. Různé další „zbraně“, např. nabroušené kovové hřebeny se zašpičatělou rukojetí určenou k bodání nebo naostřené mince, zase umožňovaly napadnout protivníka z dálky – vrháním. Kreativita ve výrobě zbraní zacházela až např. k výrobě speciálních dřívých přileb, které měly štitky nabroušené jako ostří (srov. King, Knight, 2005).

V šedesátých a sedmdesátých letech tedy vznikla specifická subkultura, jejíž příslušníci se v kontextu vlastního ztotožnění se s cíli určitého fotbalového klubu vyžívali (a vyžívají) v násilných střetech s příznivci protivníka, s pořadatelskou službou a s policií, přičemž neberou ohledy na společenské a právní normy a konvence. Postupně se (nejenom v Anglii) vyprofilovaly dobře organizované gangy fotbalových násilníků, kteří již sportovní stránku fandovství zcela upozaďují a soustřeďují se na organizování násilných střetů, a to v současnosti i za pomoci mobilních telefonů, sociálních sítí či e-mailů. Co odlišuje tuto subkulturu mládeže od ostatních, je skutečnost, že fotbaloví chuligáni nejsou vázáni na určitý konkrétní hudební styl. Současní fotbaloví chuligáni tak poslouchají nejrůznější hudební styly, od klasických skinheadských a punkových kapel přes black metal až po poslední hiphopové projekty. Část jednotlivých hudebních kapel a interpretů některé písně věnuje svým oblíbeným fotbalovým klubům či přímo chuligánským skupinám.

Jednotlivé chuligánské gangy, které vznikaly v průběhu sedmdesátých a osmdesátých let v Anglii, se organizovaly. V tomto období fotbaloví chuligáni ze zemí, které zasáhlo chuligánské řádění, pracovali organizaci a systém posuzování hierarchické pozice jednotlivých skupin v rámci subkultury na základě výsledků násilných střetů a dalších faktorů (Vochocová 2005). „Kromě jiných prostředků používali zprávy v tisku k určení toho, která skupina stojí na vrcholu hierarchie tvrdého chuligánského soupeření“ (Carnibella a kol., 1996: 22).

Chuligánské skupiny se nesoustřeďovaly pouze na fotbalové stadiony, ale i na jejich okolí. Od šedesátých let tak lze hovořit o subkultuře fotbalových chuligánů, která se vyvíjela a měnila své strategie (často jako důsledek postupu bezpečnostních a legislativních orgánů¹²⁸).

Od sedmdesátých let probíhala komunikace ve fotbalových zinech, které se profilovaly jako nezávislé časopisy zaměřující se (nejenom) o fotbalové aktivity fanoušků¹²⁹.

Problematika fotbalového chuligánství však byla reflektována i v anglickém bulvárním tisku, který fotbalové fanoušky i chuligány demonizoval.¹³⁰

Ve vývoji subkultury fotbalových chuligánů jsou patrné i projevy tzv. graffiti. Zvláště v poslední době vznikají propracovaná graffiti výtvořů vztahující se k fotbalovým klubům (případě jednotlivým chuligánským gangům). Graffiti jsou prezentována i na internetových stránkách jednotlivých chuligánských gangů.

Kromě graffiti se chuligánské gangy prezentují také masivním vylepováním nálepek (tzv. stickers) s motivy svého klubu/gangu např. při výjezdech do zahraničí, i při domácích zápasech (srov. Smolík, 2008c)¹³¹.

Chuligánství je založeno na partách – tlupách, většinou mladých „příznivců“, kteří přicházejí na fotbalové stadiony s primárním cílem vyvolat konflikt či bitku s jinými podobnými skupinami soupeřova týmu. Tyto skupiny (party, tlupy) mají vlastní názvy, jimiž se vymezují od neorganizovaných skupin i vůči jiným skupinám. Některé z těchto part jsou velice dobře organizovány a nesjednocuje je jenom klubové rivalství a nenávisť k nepřátelským chuligánským skupinám, ale i politické, rasové, náboženské, národnostní, regionální a sociální motivy (srov. Smolík, 2008c). Fotbalové chuligány je tedy možno vyčlenit od jiných návštěvníků fotbalových utkání (viz tab. 13).

Fotbalový divák, fanoušek a chuligán

Sport už není žádná hra, nýbrž rituál.

Th. Adorno: *Schéma masové kultury*, s. 51

Sport je významnou součástí současného způsobu života lidí, lze o něm uvažovat i jako o specifickém kulturním fenoménu, který je někdy spojován s agresivními projevy (Lovaš, 2010).

¹²⁸ Významná anglická legislativa vzniká v roce 1989, jedná se o tzv. Football Spectators Act, v roce 1991 vzniká tzv. Football Offences Act, a v roce 2000, jedná se o „Football Disorder Act“. Posledně uvedený zákon umožňuje, aby byl problémovým osobám udělen zákaz vstupu na fotbalová utkání, a tyto osoby kladé tohoto zákona také došlo k odstranění rozdílu mezi domácími a zahraničními zákazy, stejně jako k zabránění problémových jedinců vycestovat na mezinárodní fotbalová utkání v podobě zajištění cestovních dokladů těchto osob (viz Hughson, Poulton, 2008; srov. Zámek, 2013).

¹²⁹ První fotbalový fanzine v Anglii byl *Foul*, který vycházel v letech 1972–1976. Po incidentu z dubna 2003 při mezinárodním zápase Anglie vs. Turecko hraném v Sunderlandu, např. se měli podílet na násilí. Čtenáři byli přímo vybědnáni, aby kontaktovali policii v případě, že některého z mužů identifikují (viz Hughson, Poulton, 2008).

¹³¹ V České republice jsou nálepky rovněž moderní, o čemž svědčí fakt, že většina radikálních táborů se těmito aktivitám věnuje (např. příznivci Baníku Ostrava, Sparty, Slavie, Slovanu Liberec, FC Brna aj.).

Fotbaloví diváci, fanoušci, ultras i chuligáni se při fotbalovém utkání stávají strukturální součástí hry, a tím dochází ke zkruslení vjemů a k jejich zesílení, jež dávají piny definovat?

Fotbalového diváka lze charakterizovat jako pasivního pozorovatele hry, který vácý zájem o sport lze řadit k zájmům trvalejším, kdy zejména diváci u populárních sportovních her (např. fotbalu) řadí svůj divácký zájem mezi zájmy trvalé a návštěvy vidla nesleduje pouze fotbalová utkání, ale i jiné sportovní hry a další sporty (stejně jako jiné oblasti, např. kulturní představení). Diváka obdobně jako na nespportovních představeních zajímá děj a výsledek podívané. Divák není spjat s konkrétním klubem, nenosí jeho symboly, ani se s klubem neztotožňuje. Není zaujatý, což u něj zvyšuje objektivní hodnocení hry i jednotlivých výkonů (na rozdíl od fotbalových fanoušků i chuligánů). Fotbalový divák není přítomen pouze na fotbalových stadionech, ale zápas často sleduje „pasivně“, resp. zprostředkovaně díky nejrůznějším médiím (internet, televize, rozhlas, tisk, mobilní telefon atp.).

Protože nenavštěvuje běžně zápasy, nezná přesně rituály (chorály, pokřiky¹³² atp.), které jsou běžné pro fotbalové fanoušky nebo chuligány. Fotbal je pro fotbalového diváka na stejné úrovni jako divadelní představení, protože i po jeho zhlédnutí odchází spokojen se silným prožitkem získaným z průběhu hry (srov. Mareš, Smolík, Suchánek, 2004; Nikl, Volevecký, 2007).

Fotbalový fanoušek je ke kopané vázán prostřednictvím oblíbeného mužstva či konkrétního oblíbeného hráče. Má jistá očekávání k průběhu zápasu (resp. vyžaduje výhru „svého“ klubu) a díky identifikaci¹³³ s mužstvem prožívá úspěchy i neúspěchy klubu. Fanoušek např. prožívá více nepotrestaný faul na „vlastního“ hráče a na tuto situaci mnohem bouřlivěji reaguje (Slepička, 1990). Fotbal je většinou jedinou oblíbenou (či neoblíbenější) sportovní hrou fotbalového fanouška.

V chování fotbalového fanouška je základním cílem emocionální prožitek. Je dince poměrně snadno prožívá silné emoce, které by jinak pro něho byly obtížně dostupné. Spektrum emocí je široké podle typu fanouška od hrubě agresivních až po prožitek národní sounáležitosti a vlastenecké hrdosti (viz Sak, 2000: 41).

Fotbaloví fandové svoji identifikaci prezentují především oblečením (replikami dresů, klubovými šálami, kšiltovkami, tričky, vlajkami, odznaky, rituály apod.). Sadržím motný princip fandovství je založen na faktu, že při zápasech v kopané vzniká určitý druh rivality, přičemž se příznivci jednoho týmu stávají skupinou s vlastní identitou a brání se proti těm, kteří ji narušují, tedy proti fanouškům soupeře. Pro fotbalového fanouška je již charakteristické dělení na „MY“ (fanoušci klubu, dresu, barvy)

¹³² Balcer (2000) rozdělil skandování při fotbalových utkáních do šesti skupin:

- pokřiky povzbuzující vlastní klub či jednotlivé hráče,
- pokřiky proti hostujícímu klubu či hráčům,
- pokřiky proti rozhodčím,
- pokřiky proti dalším osobám či klubům,
- pokřiky ve prospěch jiných klubů,
- pokřiky extremistické.

¹³³ Ukazuje se, že hlavní důvody původní identifikace s klubem jsou inspirace od rodičů, historie a charakter týmu, případně geografické důvody (Slepička a kol., 2010: 26)

„ONI“ (fanoušci jiných klubů) (srov. Slepička, 1990; Nikl, Volevecký, 2007; Slepička a kol., 2010). Fanoušek je podle Adorna (2009a) konzument, kterého masová kultura nechce proměnit na (aktivního) sportovce, nýbrž na „povykujícího fanouška“. Často je toto pasivní konzumentenství spojeno s televizními přenosy, které se označují jako „zprostředkované sportovní fandovství“ (viz Slepička a kol., 2010: 16; Slepička, 2009: 138–158). Fotbaloví fanoušek se tak stává nedílnou součástí fotbalového klubu, resp. podporuje svůj klub i tým, jaké výrobky preferuje pod vlivem reklamních sloganů. S fotbalovým fandovstvím souvisí i cestování, a obecně trávení volného času v jiných kulturách či regionech (k tomu srov. Perryman, 1999, 2002).

Chuligánské skupiny se na rozdíl od fanoušků často ani neidentifikují s fotbalovým klubem, ale pouze se svojí skupinou. V sebedefinované chuligánské skupině vzniká i její exkluzivita (Mareš, Smolík, Suchánek, 2004, srov. Smolík, 2008c; Sekot, 2006, 2008).

Jistou „nadstavbou“ fotbalového chuligánství je v některých případech jeho spojení s organizovaným zločinem (řada chuligánů se ostatně pohybuje v kriminálním podsvětí i kvůli individuální trestné činnosti bez vazby na fotbalové prostředí) (viz Smolík, 2008c).

Tab. 13 Rozlišení fotbalových diváků, fanoušků a chuligánů (Mareš, Smolík, Suchánek, 2004: 11)

Kritérium	Sportovní diváci	Sportovní fanoušci	Hooligans
Stabilita skupiny	nízká	vysoká	vysoká
Integrace skupiny	nízká	vysoká	vysoká
Kohenze	nízká	střední	vysoká
Atraktivnost skupiny	nízká	vysoká	vysoká
Stálost skupiny	nízká	střední	vysoká
Autonomie skupiny	nízká	střední	vysoká
Velikost skupiny	velká	střední	malá
Míra intimity skupiny	nízká	střední	vysoká
Propustnost skupiny	vysoká	střední	nízká
Homogenita/heterogenita	heterogenní	homogenní	homogenní
Orientace skupiny	nízká	střední	vysoká
Hodnotová orientace	nízká	střední	vysoká
Míra uspokojení	nízká	střední	vysoká
Stupeň libosti	nízký	střední	vysoký
Míra kontroly	nízká	střední	vysoká
Náslňné chování	nízké	nízké	vysoké
Projevy nacionalismu	nízké	vysoké	vysoké
Projevy xenofobie a rasismu	neexistence	výjimečně	časté
Stupeň ideologie skupiny	neexistence	neexistence	vysoký
Hodnocení zápasů	objektivní	subjektivní	subjektivní
Klubovost	nízký	vysoký	nízký

Není sporu o tom, že vrcholem fotbalového chuligánství byla osmdesátá léta 20. století, která byla charakteristická eskalací násilí, agrese a nepokoji při fotbalových zápasech, před nimi i po nich. Chuligánství se v osmdesátých a devadesátých letech stávalo stále větším problémem daleko od fotbalových stadionů (srov. Smolík, 2008c).

Za projevy fotbalového chuligánství lze označit vniknutí na hrací plochu, házení předmětů na hrací plochu i aktéry hry¹³⁴, výtržnosti, vandalismus, verbální i brachiligánskými skupinami navzájem (Mareš, Smolík, Suchánek, 2004; Smolík, 2008c; Lovaš, 2010).

Typickým výrazem chuligánské totožnosti jsou **symboly jednotlivých chuligánských gangů**. Tyto užívané symboly (prezentované na vlajkách, šálách, oblečení) napomáhají pocitu ztotožnění a sounáležitosti skupiny příznivců jednoho mužligánů **splňují všechna kritéria malých sociálních skupin**. Těmito kritérii může být např. stabilita, strukturovanost, integrita, soudržnost, atraktivita, stálost, uzavřenost, interaktivita jednotlivých členů, intimita, homogenita, specifický hodnotový systém, systém kontroly hodnotového systému, zaměřenost a skupinové cíle, uspokojení jednotlivých členů a další. Postupem času jedinci ve skupině získávají zkušenosti, prohlubují se vztahy mezi jednotlivými členy, mění se i motivy chování skupiny apod. Lze pozorovat jistou dynamiku skupiny, která je založená na stejných hodnotách i cílech (např. averze k policii, důvěra v chuligánskou skupinu, snaha být nejlepší skupinou chuligánů). Každá skupina má své specifické normy a limity pro meziosobní vztahy a chování (např. ne/podporování reprezentace, politické postoje). K faktorům, které jsou uváděny jako významné prvky agresivního chování jsou řazeny např. situační faktory, identifikace se skupinou, anonymita (vyjádřená zahalováním obličejů), výsledek hry, alkohol a prostředí na fotbalových stadionech i v jejich okolí (srov. Lovaš, 2010; Russell, 2004). Další významné faktory podléhající se na agresivním jednání vyplývají z vlivů prostředí: jedná se například o teplotu, hluk, míru osvětlení, předlidenost, pasivní kouření atp. (viz Russell, 2004).

9.3.2 Subkultura fotbalových chuligánů z pohledu sociálních vědců

Pro mnoho chuligánů jde jen o teritorium a o čest, připomíná to pudové chování zvířat, kdy někdo naruší jejich prostor, nebo to, když vám zloděj vlzeze do bytu a dělá si tam, co chce.

J. Banon: *Fotbalová mise. Tajný mezi chuligány*, s. 226

Hlavní výzkumná a teoretická východiska fotbalového chuligánství vznikala od konce šedesátých let 20. století díky sociologickým, psychologickým a antropologickým výzkumům, které byly prováděny britskými a německými vědci, např. Ianem Taylorem, Johnem Clarkem, Stuartem Hallem, Peterem Marshem, Johnem Williamem Kingem, Wilhelmem Heytmejerem, Günterem Pilzem. Podle Carnibella a kol. (1996) nelze v současnosti prezentovat čistý, nepředpojatý, a zároveň

¹³⁴ Z hlediska závažnosti diváckých reakcí patří právě vzhazování předmětů na hrací plochu k těm negativním projevům s co největším dopadem na probíhající sportovní utkání. Jde o situace, jež ohrožují aktéry utkání, navozují negativní atmosféru v hledišti a vytvářejí předpoklady pro uplatnění mechanismu nápodoby. (Slepička a kol., 2010: 70)

kritický přehled literatury věnující se fotbalovému násilí v Evropě. Zásadními charakteristikami souboru teorií vztahujících se k fotbalovému násilí jsou podle Carnibella a kol. (1996) **nejednotnost a hluboké rozdíly v explanacích**. Carnibella a kol. (1996) se domnívají, že téma fotbalového chuligánství není možné omezit na projevy radikálních fanoušků při fotbalových zápasech. Mělo by podle nich být nahlíženo spíše v kontextu obecnějšího nárůstu kriminality a delikvence mládeže a výskytu nových deviantních subkultur. (Carnibella a kol., 1996: 33; Vochocová, 2005)

Jedním z prvních sociálních vědců, který se věnoval fotbalovému chuligánství, byl britský psychiatr John Harrington. Soustředil se hlavně na sledování individuálních patologických reakcí fanoušků během zápasů, často užíval pojmy jako „nezralost“ a „ztráta kontroly“. Interpretace jeho studie posílily populární názor, že **chuligánství je vysvětlitelné jako důsledek psychologických problémů jednotlivců** (emocionální nevyrovnanost, abnormální temperament) (srov. Carnibella a kol., 1966).

Z výše uvedených britských vědců se sociolog Ian Taylor na počátku sedmdesátých let 20. století snažil vysvětlit fotbalové chuligánství z **marxistických pozic**. Dospěl přitom k závěru, že fotbalové chuligánství je projevem především nižších tříd (srov. Mikšík, 2005). Fotbalové chuligánství vysvětloval mj. měnící se podstatou fotbalu a s tím související změnou role hry a lokálního klubu v životě dělníků. Zdůrazňoval proces „zburžoaznění“ fotbalu, jeho profesionalizaci a komercializaci v poválečných letech. Vlivem těchto faktorů podle něj fotbal postupně přestal být součástí dělnické komunity. Takové odcizení fotbalu podle Taylora navíc provázely hlubší změny na pracovním trhu a s nimi související rozpad mnoha dělnických komunit. Násilí při fotbalových zápasech je proto podle Taylora třeba chápat z části jako důsledek úpadku tradičních hodnot dělnické třídy, zejména ale jako pokus znovu ovládnout hru na úkor bohatých elit. (Vochocová, 2005; Charvát, 2008)

Tato koncepce se určitou dobu jevila jako uspokojující, ale záhy se proti ní postavily argumenty a statistická fakta, která opět připomínala, že významný počet osob zainteresovaných do násilností nepocházel ze stereotypně vnímané working class, ale ze středních i vyšších tříd. Problém fotbalových násilností se tedy nedal vysvětlit pouze specifickým deviantním chováním v rámci určité společenské vrstvy.

V uvedených dobách se rovněž objevovala tvrzení o vztahu mezi absencí činností, které poskytují mladé generaci možnosti seberealizace, a výskytem výtržností a násilí. (Slepička a kol., 2010: 22)

Taylorovu přístupu se blíží závěry sociálních vědců z Leicester School, kteří vysvětlují bitky a násilné chování provázející fotbal jako jediné zdroje sebestícty a účty okolí pro nevzdělaného muže z dělnické třídy, tedy „z vrstvy s typicky nízkým sociálním statusem“. Autoři leicesterské školy však nezdůrazňují takové aspekty života, jako jsou deprivace, frustrace a odcizení, ale soustřeďují se na mechanismy, kterými si subkultura sama legitimizuje projevované násilí. (srov. Carnibella a kol., 1996)

Jako protiklad k výše uvedeným sociologickým teoriím zdůrazňujícím třídní a makropolitické změny se jeví přístup Petera Marsha (spoluautora studie *Football Violence and Hooliganism in Europe (Fotbalové násilí a chuligánství v Evropě)*). Ten ve svých studiích vycházel ze **zúčastněného pozorování fotbalových chuligánů** a z rozhovorů s nimi. Marsh strávil tři roky na fotbalových zápasech, ve vlacích a autobusech plných fotbalových fanoušků a chuligánů, v hospodách a na jiných místech, kde chu-

ligáni trávili volný čas. Jeho záměrem bylo získat na fotbalové chuligánství náhled „jednoho z nich“ a využít ho k vytvoření vlastní teorie o fotbalových chuligánech. Marsh dospěl k závěru, že **násilí má zásadní význam pro konstituování identity mladých fotbalových fanoušků**, a že jeho negativní dopady jsou ve srovnání s pozitivy minimální. O svých zkušenostech s projevy radikálních fotbalových fanoušků Marsh píše: „Většina projevů, které jsou považovány za násilné mrzačení, je ve skutečnosti vysoce ritualizovaným chováním, které je ve fyzickém smyslu mnohem méně škodlivé, než by se mohlo zdát. Zdánlivý chaos má ve skutečnosti přísný řád a akce na tribunách je řízena jemnými pravidly. To umožňuje projevit „mužnost“, ale díky ritualizaci agrese je možné „hrát hru“ za relativně bezpečných podmínek. Status „fotbalového chuligána“ umožňuje mladým mužům s malými šancemi uspět ve škole nebo v práci, aby dosáhli pocitu osobní důležitosti a identity skrze uznání svých přátel. Fotbalové tribuny jsou proto v tomto smyslu místy alternativních kariér – takových, v nichž jsou úspěch a vlastní důležitost dosažitelné. Ačkoli je násilí ve smyslu působení fyzického zranění částí cesty k úspěchu, není příliš častou aktivitou. O násilí se mnohem víc mluví, než že by se přímo realizovalo.“ (viz Carnibella a kol., 1996: 41)

Marsh byl následně obviněn, že omlouvá agresivní chování fotbalových fanoušků, jelikož na základě mnoha empirických studií prokázal, že míra fotbalového násilí byla v sedmdesátých letech 20. století vysoce přeceněna.

Jedním z prvních výzkumů subkultury fotbalových chuligánů byl známý výzkum trojice autorů Marshe, Rosserové a Harrého z roku 1978 (srov. Marsh, Rosser, Harré, 1978). Na základě výsledků zúčastněného pozorování a analýzy videozáznamů chování fanoušků oxfordského FC klasifikovali **sedm typů sociálních rolí** mezi aktivními fanoušky v „kotli“, které představovaly různé typy jednání a vyžadovaly rozličné individuální kapacity: chant leader (iniciátor chorálů), agro leader (útočník), nutter (šášek), hooligan, organizer, fighter (rváč) a heavy drinker (opilec).

Z pohledu Eliase a Dunninga (1969, podle Pácla, 1978) jsou projevy fotbalového chuligánství projevem tzv. **příjemného vzrušení**, které člověku poskytuje neobvyklé zážitky. Charakteristickým rysem moderní společnosti je totiž podle autorů její „nevzrušivost“. Člověku chybí vzrušení, nikoli autentické, které by prožíval ve skutečných kritických situacích, nýbrž jeho jistá příjemná imitace, jež by mu po fyziologické stránce poskytovala jistou změnu vnitřního napětí a po psychologické stránce určitý druh katarze (srov. Pácl, 1978). Pro mnoho lidí je monotónní nejen zaměstnání, nýbrž i jejich soukromý život (Pácl, 1978). I z tohoto důvodu mohou být „vzrušující“ aktivity, např. právě fotbalové chuligánství, osvěžením všedního a stereotypního života.

Významným autorem v této oblasti je i Ramón Spaaij, který se zaměřuje mj. na aktivitu španělských ultras¹⁵⁵ a fotbalových chuligánů. Spaaij konstatoval, že přestože se fotbalové výtržnosti odehrávají často v jiném kulturním, sociálním a historickém kontextu, je možné vysledovat šest základních charakteristik identity výtržníka: **vzrušení a potěšení z emocionálního vzrušení, maskulinita, teritoriální iden-**

¹⁵⁵ Většinou se jednalo o nepokoje vyplývající z průběhu hry (např. po nařízené penalě, vyloučení hráče, inzultací rozhodčího, napadení hráčů fanoušky, vniknutí fanoušků na hřiště atp.). Často se tyto situace odehrávaly pod vlivem alkoholu či vyhozených emocí (blíže viz Felt, Ježek, 1995: 102–109; Smolík, 2008c: 128–130; Kasal, 2013: 142–143).

titfikace, individuální a skupinová prestiž, smysl pro solidaritu a příslušnost ke skupině, vysoká míra suverenity a autonomie (viz Spaaij, Viñas, 2005; Spaaij, 2006; srov. Lovaš, 2010).

G. Pilz se zaměřil i na ženy v této subkultuře, přičemž vymezil čtyři typy žen z **chuligánských struktur** podle rolí, které hrají ve vztahu k fotbalovému násilí:

1. **Ženy, které hrají aktivní roli v tematizování násilí.** Ženy jsou v takových případech oběťmi násilí. Jsou napadány proto, že fotbal je považován za „mužskou záležitost“, a přítomnost žen v ochozech, či dokonce v kotlich, je vnímána jako rušivá a „znevažující“.
2. **Ženy, jež hrají pasivní roli ve vztahu k násilnému jednání mužů.** Nepřímo je posilují tím, že je nepřerušují.
3. **Ženy, které svým obdivem posilují násilné jednání mužů jako jejich „přívěsky“ na základě tradičních rolí pohlaví a sexistické socializace.** Tyto ženy sice přímo násilné jednání nerealizují, avšak akceptují je a nezřídka i obdivují. Přispívají i k eskalaci násilí (např. pořízují fotografie a videonahrávky násilných střetů „jejich“ mužů chuligánů, objednávají autobusy k výjezdům na soupeřova hřiště, slouží jako kurýrky k pronášení zakázaných předmětů na stadion). Nezřídka platí i dluhy svých mužských partnerů. Důvodem k takovému jednání může být jak vlastní fascinace násilím, tak i fascinace sportovní mužností chuligánů.
4. **Ženy, jež samy realizují násilí,** a to nejenom vůči ženám ze znepřátelených gangů, ale i přímo vůči mužským chuligánům (Mareš, Smolík, Suchánek, 2004).

Mnoho výzkumů v minulosti poukazovalo na nízký sociální status chuligánů a jejich nízké vzdělání, hledání identity, potřebu provokovat či šokovat, nezáměr o samotnou hru, nebo naopak zdůraznění přímé souvislosti mezi násilím a děním na hřišti (např. rozhodnutí rozhodčího jako spouštěč agresivního chování fanoušků). Carnibella a kol. (1996) správně upozorňují i na skutečnost, že pokusy vysvětlit chuligánské chování na základě výzkumů v jednotlivých zemích není možné považovat za univerzální především kvůli rozdílným v třídních a sociálních strukturách těchto zemí.

Zajímavý trend popsal Mark Gilman, který se věnoval **fotbalovému chuligánství a užívání drog**. Jeho závěr byl, že díky užívání tanečních drog na tzv. rave parties se na počátku devadesátých let v Anglii odehrávalo méně násilných střetů při fotbalových zápasech (viz Saunders, 1996: 53–56). Od tanečních drog se fotbaloví radikálové po několika letech opět vrátili k alkoholu a kokainu.

Dalšími otázkami se zabýval Gordon W. Russell, který si všiml především nárůstu či poklesu tzv. diváckého násilí. Na základě dlouhodobých mediálních výstupů a vládních reportů konstatoval, že rostoucí míru tzv. diváckého násilí lze zaznamenat od 60. do 80. let 20. století, nicméně tento růst v absolutních počtech výtržnosti byl do jisté míry důsledkem nárůstem počtu pořádaných sportovních událostí. Stejně tak Russell konstatoval, že tzv. divácké násilí nelze vnímat jako samostatný fenomén, ale je nutné uvést vždy kontext obecného násilí v širší populaci (srov. Russel, 2004).

9.3.3 Fotbaloví chuligáni na českém území

Přestože je fotbalové chuligánství často vztahováno pouze k Anglii, lze konstatovat, že v posledních letech patří k nejproblematičtějším příznivcům v Evropě také fanoušci italských, řeckých, tureckých, polských, srbských, chorvatských, španělských, francouzských, nizozemských, německých a ruských klubů. Při jejich střetech není neobvyklé používání nožů, železných tyčí, nebo dokonce zápalných lahví, což má často závažné následky (v posledních letech i ztráty na lidských životech).

A jaká je situace v České republice? V dosavadním vývoji fotbalového chuligánství na českém území lze rozeznat **dvě základní vývojové etapy**. První z nich je možné nazvat „pre-chuligánskou etapou neorganizovaného fotbalového násilí, výtržnosti a vandalismu“. Druhou etapu lze charakterizovat jako „moderní fotbalové chuligánství organizovaných gangů“.

Neorganizované fotbalové násilí, výtržnosti a vandalismus

V této pre-chuligánské etapě se jednalo o nahodilé incidenty páchané jednotlivci či nekonzistentními skupinami fanoušků či tzv. vlajkonošů. Tato etapa v podstatě trvala od počátku fotbalu v českých zemích na přelomu 19. a 20. století, s větší relevancí zkoumaného fenoménu však od počátku osmdesátých až do poloviny devadesátých let 20. století (Mareš, Smolík, Suchánek, 2004).

Projevy chuligánského násilí na českých (tehdy československých) fotbalových hřištích a v jejich hledištích a okolí se objevují už ve druhé polovině 20. století (ojednnělé incidenty se však odehrávaly mnohem dříve¹⁵⁶). Vzhledem k represivnímu charakteru tehdy panujícího režimu se za jediný účinný prostředek jednání s jakkoli odlišnými skupinami mládeže, fotbalové výtržníky nevyjímaje, považovala jejich **násilná eliminace**, obvykle tedy po rozeznání pomocí „veřejné bezpečnosti“, jak se tehdy eufemisticky nazývaly policejní sbory. Oficiální ideologie zdůrazňovala, že zdejší mládež, nezatřebená minulostí, se vychovává komunistickými idejemi stane nositelkou „světých zítřků“, a tedy jakákoli skvrna na tomto v jasných barvách nakresleném obraze se retušovala, resp. její původci se tvrdě trestali. Za původce se ovšem označovali nejen aktéři v hledišti sportovních podniků, ale třeba i učitelé, trenéři, novináři, činovníci klubů či mládežnické organizace, v jejichž dosahu k diváckým výstřelkům došlo. Z toho vyplynula zřetelná snaha zametat podobné „mířácké události“ pod koberec, nezveřejňovat je, bagatelizovat a zapírat. Proto se důvěryhodných pramenů o počtu a rozsahu excesů spojených s fotbalovými zápasy v období komunistické správy nedostává, resp. nejde na ně pohlížet jako na důvěryhodné. (Charvát, 2008: 72; srov. Volek, 2013)

I na českém území se tak postupem času násilnosti spojené s fotbalem a s negativní jevy staly **společenským problémem**. Pokud pomineme často úsměvné incidenty mezi jednotlivci na fotbalových utkáních v první polovině 20. století, pak prvním z významnějších incidentů splňujícím atributy fotbalového chuligánství se stalo zdemolování vlaku vlajkonoši Sparty Praha v roce 1985, kteří cestovali na fotbalové utkání do Banské Bystrice. O incidentu natočil režisér Karel Smyczek film

¹⁵⁶ Většinou se jednalo o nepokoje vyplývající z průběhu hry (např. po nařízené penaltě, vyloučení hráče, inzultaci rozhodčího, napadení hráčů fanoušky, vniknutí fanoušků na hřiště atp.). Často se tyto situace odehrávaly pod vlivem alkoholu či vyhozených emocí (blíže viz Felt, Ježek, 1995: 102-109; Smolík, 2008c: 128-130; Kasal, 2013: 142-143).

Proč? (1987), který paradoxně zpopularizoval chuligánství mezi mládeží (dodnes je pokládán za kultovní film, roli skinheada v něm navíc ztvárnil i Daniel Landa, pozdější zpěvák dnes již kultovní skupiny Orlík, viz výše) (srov. *Rock & Pop* 7/1990, *Rock & Pop* 13/1991; srov. Volek, 2013: 460).

Již v průběhu 80. let 20. století vznikají první neoficiální fanouškovské skupiny, které pravidelně podporují své týmy napříč Československem. Vlajkonoši po celém Československu se při zápasech předháněli v nápaditosti ručně pletených šál a barvených kostýmů. I ti největší bitkaři měli však upletenou šálu od své maminky nebo babičky. Samozřejmě v klubových barvách. (Volek, 2013: 463)

V Československé socialistické republice se tedy projevy fotbalového chuligánství objevovaly zcela spontánně v osmdesátých letech, ale od devadesátých let se Česká republika řadí k mnoha zemím, v nichž dochází k aktivizaci chuligánských skupin.

Moderní fotbalové chuligánství organizovaných gangů

V druhé polovině devadesátých let se „po anglickém vzoru“ konstituovaly při několika klubech konsolidované gangy se specifickými názvy a začala druhá „etapa moderního fotbalového chuligánství organizovaných gangů“, charakterizovaná cílenou **činností stabilních skupin**, jejichž členové sami sebe chápou jako příslušníky specifické (chuligánské) entity (blíže Mareš, Smolík, Suchánek, 2004). Zájem o subkulturu skinheads vyvolal i zájem o problematiku fotbalového chuligánství. Od druhé poloviny devadesátých let až do současnosti byla česká veřejnost konfrontována s několika případy fotbalového chuligánství, které byly náležitě medializovány.

Jeden z nejzávažnějších incidentů se odehrál v srpnu 1999, kdy byla těžce zraněna dvaatřicetiletá žena, která cestovala vlakem do Ostravy spolu s příznivci olomoucké Sigmy. Chuligáni Baníku Ostrava napadli jedoucí rychlím kamením. Pachatele ostravský soud potrestal nepodmíněnými tresty odnětí svobody v délce od 26 měsíců do čtyř let (výtržnictví, ublížení na zdraví, obecné ohrožení).

Stejně jako u subkultury skinheads je velice obtížné určit alespoň přibližné počty fotbalových chuligánů. Na základě operativních informací Policie ČR v České republice působilo v roce 2000 přibližně 300–350 fotbalových chuligánů (srov. Bureš, 2005; Smolík, 2008c). Tyto počty jsou samozřejmě pouze orientační. Neexistují přesná kritéria pro příslušnost k subkultuře fotbalových chuligánů.

Stejně jako u jiných subkultur jsou i fotbaloví chuligáni vítaným námětem pro podrobné reportáže (srov. Filípek, Fejgl, 2003; Vítek, 2003), filmy (*Proč?*, *Football Factory*, *Green Street Hooligans*, *Cass*) a knihy (*Sám mezi rowdies*, *Fotbalová fabrika*, *Anglie hraje tenku*, *Hooligan – 30 let násilí*, *Fotbalová mise: tajný mezi chuligány* aj.).

Mezi zajímavé ziny fotbalových ultras a fanoušků lze zařadit tyto tituly: *Bohemák*, *Eagle*, *Orthodox*, *Bazal*, *Ultras* a *Football Factory* (blíže viz seznam literatury).

Výzkum subkultury fotbalových chuligánů

Subkultura fotbalových chuligánů je pro širší veřejnost jen obtížně pochopitelná. Je založena na mužské maskulinitě a násilných konfrontacích, které se v průběhu posledních let přesunují mimo fotbalové stadiony, a odehrávají se tak často na parkovištích nebo odlehlých místech.

Pohled českých sociologů a sociálních psychologů na fenomén fotbalového chuligánství a fandovství je zachycen v některých monografiích či výzkumech (rov. Laryš, Smolík, 2009).

Beyer a Smolík (2007) se při výzkumu, na kterém participovaly osoby z české „fans scény“, pokusili zmapovat návštěvníky tzv. kotlů na fotbalových stadionech. Výzkum proběhl formou dotazníkového šetření a snažil se zachytit sociální skladbu, postoje a názory osob, pro které „fandovství“ představuje aktivní způsob trávení svého volného času.

Výzkum proběhl za účasti aktivních fanoušků přímo v „kotlích“, tedy mezi respondenty, jejichž názory nejsou obvykle snadno „k máni“. Je třeba rovněž připomenout, že výzkumy či dotazníková šetření mezi fotbalovými fanoušky (včetně fotbalových chuligánů) nejsou v ČR, na rozdíl např. od Velké Británie, rozhodně na denním pořádku. Nedostatek relevantních informací o této sociální skupině pak může způsobovat nepochopení jejich postojů a motivací, nebo zapříčinit neadekvátní opatření, která bývají v úči této specifické „subkultuře“ přijímána, ať už na legislativní, nebo klubové úrovni.

Záměrem dotazníkového výzkumu tedy bylo získat prostřednictvím a s pomocí samotných fans otázek o postojích specifické komunity, kterými aktivní fotbaloví fanoušci bezesporu jsou. Dá se říci, že šetření bylo pojata jako pilotáž, kde nešlo ani tak o reprezentativnost vzorku, ale o ověření hypotéz a vypovídací hodnoty získaných dat ve skupině fanoušků, která by se s velkou pravděpodobností širšího dotazníkového šetření neúčastnila. Vzhledem k omezenosti a obecné nedůvěře těchto fans k „oficiálním“ aktivitám byli za tazatele vybráni účastníci projektu, tedy lidé přímo z „kotlů“, kteří snáze zdolávali zmiňovanou bariéru a představovali určitou „bezpečnou“ autoritu uznávanou v této subkultuře.

Kromě ověření základních demografických charakteristik zkoumané skupiny byla pozornost naměřena i na možnost vyjádření se k aktuálním otázkám, které jsou v komunitě fanoušků diskutovány, popř. k tématům, jež jsou relevantní při popisování problematického jednání ze strany fans.

Celkově se dotazníkovým šetřením podařilo získat názory 155 respondentů z řad fans sedmi prvoligových klubů (Baník Ostrava – 44 respondentů, Slavia Praha – 39, Sparta Praha – 12, Bohemians Praha – 12, FC Brno – 21, FK Teplice – 10 a Slovan Liberec – 16). Samotný sběr dat probíhal přímo v „kotlích“ v průběhu fotbalových utkání. A co vyplynulo z vybraných výsledků šetření? Není zřejmým přílišným překvapením, že typickými respondenty ze získaného vzorku jsou muži ve věkové skupině od 20 do 29 let, ale i skupina mladších 20 let byla poměrně silně zastoupena. Co se týče vzdělanostní struktury, spíše překvapením bylo velké zastoupení středoškolské maturity, stejně jako nízký počet nezaměstnaných při dělení podle socioekonomické aktivity. Zajímavým okruhem výzkumu tedy byla i socioekonomická aktivita respondentů, přičemž se ukázalo, že významnou skupinu tvořili studenti a zaměstnanci (blíže viz tab. 14, 15, 16).

Tab. 14 Fanoušci podle věkových kategorií (v %)

10–19 let	35,7
20–29 let	51,3
30–39 let	11,7
40 a více let	1,3

Tab. 15 Fanoušci podle vzdělání (v %)

Základní	23,2
Střední bez maturity	32,5
Střední s maturitou	42,4
Vysokoškolské	1,9

Tab. 16 Fanoušci podle socioekonomické aktivity (v %)

Zaměstnanec	39,7
Student	42,4
Samostatně výdělečně činný	10,6
Nezaměstnaný	7,3

Fanoušci v kotlích se často zaštiťují tvrzením, že představují „pravé“ a nejvěrnější fanoušky, proto jedna z otázek směřovala na zjištění frekvence jejich návštěv domácích a venkovních utkání – dá se říct, že většina z nich patří k opravdu pravidelným divákům, jejichž návštěvy zápasů nejsou příliš závislé na momentální formě týmu či kvalitě hry.

Tab. 17 Pravidelnost návštěv fotbalových utkání (v %)

	Doma	Venku
Vždy	50,3	13,9
Většinou	31,4	41,7
Občas	14,4	25,2
Výjimečně	3,3	15,9
Nikdy	0,7	3,3

Výzkum se pokusil fanoušky zjednodušeně rozdělit na: sportovní diváky (hlavně sledují hru), fanoušky (aktivně povzbuzují), ultras (vymýšlejí choreografie, k fandění používají pyrotechniku, transparency apod.) a chuligány (v souvislosti s fotbalem vyhledávají možnost „vyřadit se“, poprat s fanoušky soupeře apod.).

Tab. 18 Identifikace návštěvníků fotbalových utkání podle kategorií (v %)

Ultras	38,5
Fanoušek	25,9
Chuligán	19,3
Kategorie nevystihují	11,1
Sportovní divák	5,2

Z dalších výzkumných otázek vyplynulo, že je potřeba udržovat komunikaci mezi fans a zástupci klubu, a že pyrotechnika na fotbalových stadionech by měla být povolena. Naopak – s největším odporem se setkala tvrzení, že klub by měl zamezovat vstup problémovým fanouškům, tj. fotbalovým chuligánům (blíže Beyer, Smolík, 2007; Sekot, Smolík, 2009).

Tab. 19 Vítané aktivity klubu směrem k fanouškům (v %)

Vítané aktivity klubu směrem k fanouškům	Rozhodně ano
Pravidelně komunikovat se zástupci fanoušků	81,8
Umožnit používání bezpečné pyrotechniky	80,8
Provozovat obchod s klubovými suvenýry	73,2
Organizovat setkání fanoušků s hráči a trenéry	63,4
Poskytovat výhody pro majitele permanentek	59,3

Tab. 20 Nevítané aktivity klubu směrem k fanouškům (v %)

Nevítané aktivity klubu směrem k fanouškům	Určitě ne
Zamezit vstupu problémovým fanouškům	46,9
Vyhradit fanouškům soupeře nejhorší sektor	44,6
Mít na stadionu všechna místa k sezení	42,3
Zajišťovat osobní prohlídky při vstupu	34,8
Aktivně vystupovat proti rasismu na stadionech	32,8

Většina respondentů potvrdila spojitost mezi fotbalovým chuligánstvím a existencí svébytné subkultury. Souhlasné stanovisko vyjádřilo 56,8% fanoušků (Sekot, Smolík, 2009).

Tab. 21 Spojitost s určitým typem subkultury mladých

Souhlas se spojitostí se subkulturou	% souhlasu
Zcela souhlasím	24,5
Spíše souhlasím	32,3
Spíše nesouhlasím	12,3
Neutrální vyjádření	10,3
Zcela nesouhlasím	12,3
Neodpověděl/a, nevěděl/a	9,0

Z výzkumu Kasala (2013), který se týkal životní spokojenosti českých fotbalových fanoušků a chuligánů (celkem 142 dotazníků) vyplunulo, že se statisticky významně neliší tato skupina od běžné populace. Výsledky lze také interpretovat tak, že „fanoušci zřetelně odlišují svět fotbalového fandění a prostředí stadionů od běžného, každodenního života a prostředí, ve kterých se učí, pracují a žijí“ (k tomu srov. Kasal, 2013: 155–166).

Rozsáhlé terénní šetření (5560 dotazníků) Slepíčky a kol. (2010), které proběhlo v období 2007–2009 se týkalo fotbalu, ledního hokeje, basketbalu, házené, volejbalu a florbalu, ukázalo, že: fotbal je především hra, navštěvovaná muži (81,1% návštěvníků), přičemž nejčastější věkovou skupinou je 15–18 let. Nejčastějšími důvody pro návštěvu fotbalových zápasů byly tyto: podpora fanděním, zábava, odreagování, atmosféra a dramatičnost. Zajímavé bylo zjištění, že 14,5% z „fotbalových“ respondentů vhodilo na hrací ploché nějaký předmět a 3,3% uvedlo aktivní účast při výtržnostech na stadionech (podrobněji viz Slepíčka a kol., 2010: 32–84).

Z výzkumu Kajanové a Šuplera (2012) u 106 respondentů z řad Policie ČR je zřejmé, že fotbalové chuligáni jsou skupinou, která je policisty vnímána jako negativně (94%), resp. tuto subkulturu spojují s konflikty a násilím. Tato subkultura rozhodně vadí přibližně 57% dotázaných.

Rozhovor s vydavatelem zinu *Football Factory*

Českou fanouškovskou i chuligánskou scénu lze čtenářům přiblížit na základě rozhovoru s dlouholetým vydavatelem zinu *Football Factory* Vladimírem Novákem:

Kdy se chuligánství v Československu objevilo? Kdy ses s ním setkal ty?

Na jakémsi rozmachu chuligánské scény u nás měl ve druhé polovině osmdesátých let podíl film *Proč?* o cestě fans Sparty do Banské Bystrice v roce 1985. Rozhodně to však nebyl skutečný začátek chuligánství u nás. Pokud jde o Ostravu, tak už koncem sedmdesátých let se odehrávalo mnoho výtržností především při zápasech evropských pohárů. Šlo hlavně o duely s německými kluby, nezapomenutelný je i zápas s Ferencvárosem Budapešť.

Na domácí scéně se v roce 1983 přiostrčila situace mezi Baníkem a Spartou. Rivalita existovala samozřejmě již dříve, ale tímto zápasem přešla ve skutečnou nenávisť. Baník tehdy po pěti letech na Bazalech prohrál a Spartu přijelo podpořit dost fans, což v té době bylo z jejich strany na Bazalech výjimečné. Po zápase spartané táhli průvodem na ostravské hlavní nádraží a baníkovci na ně z okolních ulic naběhli. Strhla se velká bitka, ve které Pražané dost inkasovali. Od tohoto zápasu byly běžné ataky chacharů na vlaky, jimiž cestovali spartané na Slovensko, na ostravských nádražích, jelikož přímo na Bazalech se pražští fans objevovali pouze sporadicky. O střety mezi spartany a baníkovci nebyla nouze ani v Praze, kde Pražané na baníkovce podnikali různé akce.

Já osobně si z té doby, kdy jsem byl dítě školou povinné, pamatuji zmínky o chuligánství pouze z toho mála, co do vysílání pustila tehdejší komunistická televize (např. Brusel 1985). Přímým svědkem chuligánství jsem se pak stal v Novém Jičíně při zápase Interpoháru mezi Baníkem a Chemie Halle, kam mě vzal otec. Vlak s vychodoněmeckými fans sice kvůli výtržnostem na sever Moravy vůbec nedorazil a byl vrácen, ale přesto do Nového Jičína přijelo množství Němců, s nimiž baníkovci svedli těžké boje.

Samostatně (bez doprovodu otce) jsem byl svědkem chuligánských akcí především na výjezdech od počátku devadesátých let. Nejčastěji se něco semlelo v Praze nebo v Bratislavě s fans Slovanu.

Jaký je stav této scény ve srovnání s Německem, Polskem a Slovenskem?

Vrchol scény podle mého názoru přišel v letech 1998–2000. Poté se u nás vše začalo tak nějak kultivovat, což je pro část spektra pozitivní, jiným je tento trend proti

srstí. Postupně téměř vymizely zbraně, časem jsou stále více ojedinelé i partyzánské akce¹⁷⁷ a vše se omezuje čím dál více pouze na domluvené bitky v ústraní. Tento trend je samozřejmě ovlivněn rozrůstajícími se represemi.

Porovnání se zbytkem Evropy je poměrně složité. Celkově je povědomí, že např. za Německem česká scéna výrazně zaostává. Na druhou stranu z různých „party“ mnohdy se stane, že německý tábor se českému nepostaví z jakési obavy z špatně mého. Mají nás mnohdy za Ukrajince či Rusy... Každopádně množstvím a „tvrdostí“ akcí především za tábory z východního Německa zaostáváme.

Polsko je úplně mimo, zdejší scéna žije ve zcela jiném světě... Kvalitními chuligánskými tábory zde disponují často i kluby v nižších regionálních soutěžích, takže se zde týden co týden něco děje. Mimo občasných extrémně nefér akcí mi na polské scéně nesedí jejich popletenost množstvím družeb. Není výjimkou, že se na některých duelech objevují na plotech, před jedním z kotlů, vlajky třeba deseti různých klubů, které mají mezi sebou mnohdy nenávisť. Chybí mi zde jakási hrdoť, často se tábory spojují naprosto účelově, aby měly na jiného protivníka.

Slovenská scéna je nám poměrně blízká. Je s českou propojena vzájemnými vztahy. Celkovou úroveň za námi zaostává, a to především tím, že disponuje úzkou špičkou. Tábory Spartaku Trnava a v poslední době především Slovanu Bratislava by v Česku patřily do úzké špičky místní scény, ale další tábory jako Košice, Banská Bystrica, Nitra či Žilina již zaostávají jak početně, tak především často ochotou vyjet na půdu protivníka.

Jaké byly významné události na scéně od roku 1993?

Českou scénu nejvíce ovlivnilo datum 15. srpen 1999, kdy chuligáni Baníku Ostrava kameny zaútočili před Ostravou na vlak s fans Sigmy Olomouc. Do té doby laxní policie se o chuligány začala podrobně zajímat, byly založeny databáze problémových fanoušků a následovaly represivní kroky.

Z mého pohledu bych mezi akce, které způsobily největší humbuk, zařadil derby Opava – Baník v letech 1999 a 2004, dále pak nepochybně nejvyhrocenější derby zápasu Slavia – Sparta či nejpočetnější „grilovačky“¹⁷⁸ u příležitosti zápasů Sparta – Baník. Za významnou událost je možno označit i vypovězení reprezentačního smírníka ze strany chuligánů Baníku v roce 1999, což mělo za následek např. velkou bitku při utkání reprezentace s Bulharskem na Letné, kdy se v pražské Stromovce pobili fans Baníku se zbytkem scény.

Jaké chuligánské gangy považuješ stabilně za kvalitní?

To je celkem jednoduché... Dlouhodobě stojí za zmínku Baník, Sparta, Brno, Slavia, Bohemians, Opava a Olomouc. Za touto sedmíčkou zeje z dlouhodobého hlediska propastná díra. Občas se předvedli i chuligáni Liberce, Mostu, Plzně, Jablonce, Zlína a dalších.

Je tahle scéna spjata s nějakým hudebním stylem?

Na tuto otázku nejde dost dobře odpovědět. Je to absolutně rozličné, někdo poslouchá techno, jiný punk, metal, ska, industrial, popík.

¹⁷⁷ Náhodně, tj. předem nedohodnuté střety, napadání soupeřů bez vazby na fotbalové utkání.

¹⁷⁸ Střety mezi fotbalovými chuligány.

Mají chuligánské střety nějaká pravidla?

Pravidla jsou podle domluvy. U většiny českých „grilovaček“ funguje systém „beze zbraní“ a „bez většního dokopávání“, ve většině případů jsou tyto „normy“ dodržovány. V části „setkání“ jde o akce „banda na bandu“, kde počet bojovníků není dán. V části pak „počet na počet“. Objevují se však občas výjimky, které respektované zásady ignorují. Příkladem je bitka z počátku roku 2008, kde politicky motivovaná ekipa s nálepkou Sigma Olomouc s tyčemi a jinými zbraněmi rozsekala chuligány Bohemians. Osobně neschvaluji trend, kdy se mnohé skupiny na bitky posilují o nejrůznější vyhazovače, politicky motivované spojence či účelová spojení s chuligány jiných klubů. Tohle s hrdoť na svůj klub či tábor nemá podle mého názoru nic společného.

Pohled širší veřejnosti a médií na fotbalové chuligány lze shrnout do vzorce: fotbalový chuligán = nezaměstnaný a frustrovaný mladík hledající vlastní identitu. Ale není fotbalové chuligánství spíše svéráznou „adrenalinovou zábavou“?

Literatura

- Frosdick, S., Marsh, P. (2005): *Football Hooliganism*. Devon: Villan Publishing.
 Charvát, M. (2008): *Hostilita ve sportovním prostředí*. Brno: BMS Creative.
 Mareš, M., Smolík, J., Suchánek, M. (2004): *Fotbaloví chuligáni. Evropská dimenze subkultury*. Brno: Centrum strategických studií, Barrister & Principal.
 Marsh, P., Fox, K., Carnibella, G., McCann, J., Marsh, J. (1996): *Football violence in Europe: A report to the Amsterdam Group*. Oxford: The Social Issues Research Centre.
 Marsh, P., Rosser, E., Harré, R. (1978): Life on the terraces. In Gelder, K., Thornton, S. (eds.) (1997): *The subcultures reader*. London and New York, Routledge, s. 327–339.
 Slepíčka, P. (1990): *Sportovní diváctví*. Praha: Olympia.
 Slepíčka, P. a kol. (2010): *Divácké reflexe sportu*. Praha: Karolinum.

Filmy

- Football Factory* (2004).
Green Street Hooligans (2005).
Non Plus Ultras (2004).
Proč? (1987).